

**ՉԻՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ (ՉԻՆԱՍՏԱՆ).
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ, ԲՆԱԿԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԸ**

Տարածքը՝ 9,6 մլն. կմ²
Բնակչությունը՝ 1 մլրդ 348 մլն մարդ (2011թ.)
Մայրաքաղաքը՝ Բեյջին (Պեկին)
Պետական կարգը՝ ժողովրդական հանրապետություն

Չինաստանն աշխարհի հնագույն պետություններից է, արևելյան քաղաքակրթության օրրանը: Բացառիկ մեծ է չինացիների ներդրումը համայն մարդկության զարգացման գործում: Այսօր էլ արդարացիորեն պետք է հիշենք, որ օրինակ՝ թուղթը, որի վրա գրում ենք, հախճապակե բաժակը և դրանով խմած թեյը, բնական մետաքսը, որից պատրաստված հագուստը հագնում ենք, հրավառության նյութերը, որ մեզ հաճույք են պատճառում տոների ժամանակ, և շատ այլ նյութեր ունեն չինական ծագում:

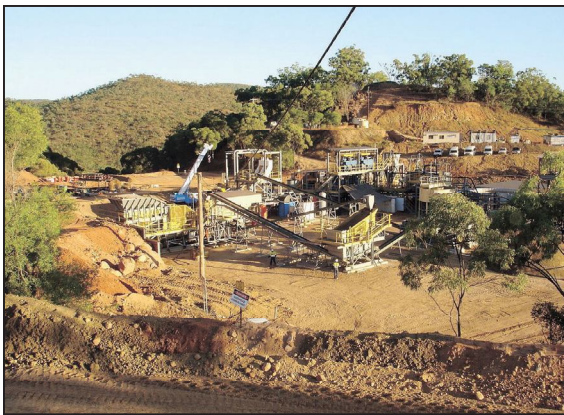
Չինաստանի աշխարհագրական դիրքը կարելի է գնահատել երկու տեսանկյունից:

1. Չինաստանը շատ հեռու է եվրոպական քաղաքակրթության օջախից: Չինաստանի մայրաքաղաք Բեյջինից նույնիսկ Ռուսաստանի մայրաքաղաք Մոսկվա երկաթուղային գնացքով կարելի է հասնել գրեթե 1 շաբաթում, իսկ Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ՝ էլ ավելի երկար ժամանակում: Ցամաքով Չինաստանը դժվար անցանելի լեռներով ու անապատներով անջատված է Հնդկաստանից և Կենտրոնական Ասիայի երկրներից:

2. Միաժամանակ պետք է նշել, որ Չինաստանի ծովային դիրքը ներկայումս շատ նպաստավոր է Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի երկրների (օրինակ՝ ԱՄՆ-ի, Ճապոնիայի, Ավստրալիայի) հետ տնտեսական համագործակցության համար:

Մակերևույթը խիստ բազմազան է: Արևելյան մասում **Մեծ Չինական հարթավայրն** է, որը երկրի կենսական կարևորագույն նշանակություն ունեցող շրջանն է: Արևմտյան մասի հյուսիսում տարածված են **Տակլամական, Ալաշան սարահարթերը**, իսկ հարավում **Տիբեթի բարձրավանդակը:**

Երկիրը հարուստ է բազմատեսակ օգտակար հանածոներով: Ընդերքի հարստությունները սկսել են խորությամբ ուսումնասիրվել և օգտագործվել վերջերս, քանի որ տնտեսության բուռն զարգացման պայմաններում ավելի է մեծացել դրանց օգտագործման պահանջարկը: Հյուսիսային ու Հարավարևմտյան Չինաստանում հայտնաբերված են ածխի խոշոր պաշարներ: **Նավթի** հարուստ պաշարներ կան երկրի հյուսիս-արևելքում ու հյուսիսում, **երկաթի** հանքաքարի՝ հյուսիս-արևելքում ու արևելքում, Յանցզի գետի հովտում՝ **Բեյջինի** մոտ, **Ներքին**

Վոլֆրամի շահագործվող հանքավայր Չինաստանում

Մոնղոլիայում: Երկիրն աչքի է ընկնում **վոլֆրամի** հսկայական պաշարներով, որոնք գտնվում են հարավ-արևելքում: Առկա են նաև **ալյումինի, մանգանի, սնդիկի, մոլիբդենի, պղնձի, ցինկի, կապարի, ուրանի** և այլ մետաղների հանքավայրեր, ինչպես նաև կերակրի աղի, ֆոսֆորիտի և ոչ մետաղային այլ

հանածոների պաշարներ:

Երկրի տնտեսական զարգացման համար կարևոր նախադրյալ են գետերի ջրաէներգետիկական պաշարները: Չինաստանով են հոսում շատ գետեր, այդ թվում՝ ջրառատությամբ աշխարհի երրորդ գետը՝ **Յանցզին**, ինչպես նաև **Հուանհեն** ու **Միցզյանը**: Երկրի տարածքում **Տիբեթում** են Հարավարևելյան Ասիայի խոշոր գետերից **Մալուինի** և **Մեկոնգի** վերին հոսանքները: Գետերի հսկայական ջրաէներգետիկական պաշարները դեռևս լրիվ չեն օգտագործվում: Ընդհանուր առմամբ երկրի ջրաէներգետիկական պաշարների ավելի քան 60 %-ը բաժին է ընկնում Տիբեթի բարձրավանդակի գետերին:

Սակայն երկրում ջրի օգտագործման ծավալի մեծ աճի պայմաններում բացահայտվեց, որ նույնիսկ այդքան հարուստ ջրային ռեսուրսներն էլ անբավարար են:

Բնակչությունը: Բնակչության թվով Չինաստանն աշխարհի ամենամեծ երկիրն է: Այս երկրում է ապրում աշխարհի բնակչության գրեթե 1/5-ը, հետևաբար երկրի բնակչության թիվը և մանավանդ դրա աճի տեմպը, բացառիկ մեծ և ուղղակի ազդեցություն ունեն ոչ միայն Չինաստանի, այլ նաև ամբողջ աշխարհի տնտեսական ու սոցիալական զարգացման ընթացքի վրա:

Չինաստանի բնակչությունը գլխավորապես բնակվում է գետային ավազաններում (շուրջ 1 մլրդ մարդ բնակվում է գլխավոր 4 գետերի ավազաններում): Վերջին տասնամյակներում բնակեցված ավանդական տարածաշրջաններից միլիոնավոր աշխատանքային միգրանտներ վերաբնակեցվում են նոր յուրացվող շրջաններում՝ հատկապես Մինցզյանի նավթարդյունաբերական, ներքին Մոնղոլիայի ոռոգվող հողագործության և հյուսիսարևելյան արդյունաբերական շրջաններում:

Չինաստանն ավանդաբար եղել է հիմնականում գյուղաբնակ երկիր: Մինչև վերջին տարիներս քաղաքներում էր բնակվում երկրի բնակչության ընդամենը 1/3-ը, իսկ տնտեսական վերելքի արդյունքում այսօր քաղաքային բնակչությունը կազմում է երկրի բնակչության մոտ 1/2-ը (47 %, 2011թ.): Այդուհանդերձ, քաղաքային բնակիչների բացարձակ թվով (634 մլն մարդ) Չինաստանն աշխարհում գրավում է առաջին տեղը: Այժմ երկրում ավելի քան 1 մլն բնակիչ ունեցող քաղաքների թիվն անցել է 160-ը: Կազմավորվել են մի քանի խոշոր քաղաքային կուտակումներ: Դրանցից առավել խոշորներն են **Շանհայը** (17 մլն մարդ), **Չունցինը** (15 մլն) և **Բեյջինը** (10,5 մլն):

Շանհայը երկրի արդյունաբերական, տրանսպորտային ու առևտրական խոշորագույն կենտրոնն է: Քաղաքը Յանցզի գետի գետաբերանում է՝ օվկիանոսից 50 կմ հեռավորության վրա: Շանհայի տեսակարար կշիռն առանձնապես մեծ է երկրի թեթև արդյունաբերության համախառն արտադրանքի ծավալում: Շանհայի շրջակա տարածքում ստեղծվել է Չինաստանի ազատ առևտրի առաջին ու խոշորագույն գոտին:

Տեսարան մայրաքաղաք Բեյջինից

Չունցինը ևս հնագույն քաղաք է, մետաղաձուլության, մեքենաշինության, քիմիական, թեթև ու սննդի արդյունաբերության կենտրոն, գետային խոշոր նավահանգիստ (Յանցզի գետի վրա): **Բեյջինը** (1949 թվականից՝ երկրի մայրաքաղաքը) նույնպես Չինաստանի հնագույն քաղաքներից է, երկրի արդյունաբերական, մշակութային, գիտական խոշոր կենտրոնը, տրանսպորտային խոշորագույն հանգույց: Խոշորագույն քաղաքներից են **Գուանչժոուն** (8,3 մլն), **Տյանինը** (**Տյանցզինը**) (7,5 մլն) և այլն:

Չինաստանի տնտեսական զարգացման փուլն սկսվեց 1949 թվականից հետո, երբ երկրում իրականացավ սոցիալիստական հեղափոխություն: Երկրի նոր կառավարությունը ձգտում էր ապահովել տնտեսական առաջընթաց և ժողովրդի բարեկեցության բարձրացում, սակայն այդպիսի խնդրի իրականացումը Չինաստանի նման մեծ ու արագ աճող բնակչություն ունեցող երկրում չափազանց դժվար, նույնիսկ անիրագործելի էր: Ուստի երկրի տնտեսական աճն ապահովելու նպատակով Չինաստանի կառավարությունը 1979 թվականից սկսած հետևողականորեն իրագործում է տնտեսության արմատական բարեփոխման ծրագիր, որի շնորհիվ Չինաստանն արդեն դարձել է գերիզուցող երկիր:

Երկրում ստեղծվել են 4 հատուկ տնտեսական գոտիներ, 14 բաց քաղաքներ և բաց ծովափնյա գոտիներ, որտեղ գործարարների համար ապահովվում են սովորականից անհամեմատ նպաստավոր պայմաններ: Ֆինանսներ ներդրողների՝ դրամ տրամադրողների ու գործարարների համար հաստատվում են սովորականից ցածր հարկեր, հեշտացվում է արտահանման և ներկրման գործընթացը, պարզեցվում է հողի վարձակալումը:

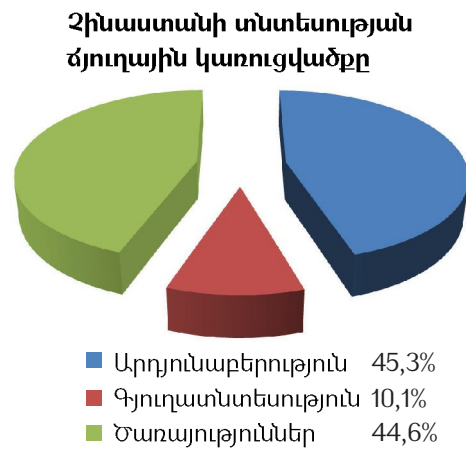
Չինաստանի Խաղաղօվկիանոսյան ափամերձ գոտում տեղադրվել են նոր տեխնոլոգիաներ և ներդրումներ, որոնց շնորհիվ էապես փոփոխվել են Արևելյան Չինաստանի տնտեսության պատկերն ու տեղաբաշխումը: Արևելյան Չինաստանն այսօր կարծես մի հատված է ԱՄՆ-ից կամ Արևմտյան Եվրոպայի երկրներից:

Հատուկ տնտեսական գոտիներն այնքան արագ են աճում, որ զարմացնում են նույնիսկ քաղաքների զարգացման հարցերով զբաղվող մասնագետ-գիտնականներին (ուրբանոլոգներին):

Այսպես, օրինակ՝ Չինաստանի ամենազարգացած քաղաքի՝ Հոնկոնգի մոտ, ձկնորսական ու սագապահական գործունեությամբ զբաղվող 20 հազ. բնակիչ ունեցող Շենժեն գյուղում 1970-ական թթ. վերջին հիմնադրվեց երկրի հատուկ տնտեսական գոտիներից մեկը, որի նորակառույց ձեռնարկություններում Չինաստանի տարբեր մասերից աշխատելու եկածների ու նրանց ընտանիքի անդամների թիվը 2000-ական թթ. սկզբին գերազանցեց 4 միլիոնը: Այսպիսով՝ շուրջ 30 տարում աճեց մի նոր քաղաք, որը բնակիչների թվով գերազանցեց մոտ 3-հազարամյա Հոնոնին:

Համախառն ներքին արդյունքի ծավալով Չինաստանն աշխարհի 2-րդ երկիրն է: Գիտնականները կանխատեսում են, որ 2050թ. Չինաստանն այդ ցուցանիշով կդառնա աշխարհի նույնիսկ առաջին երկիրը:

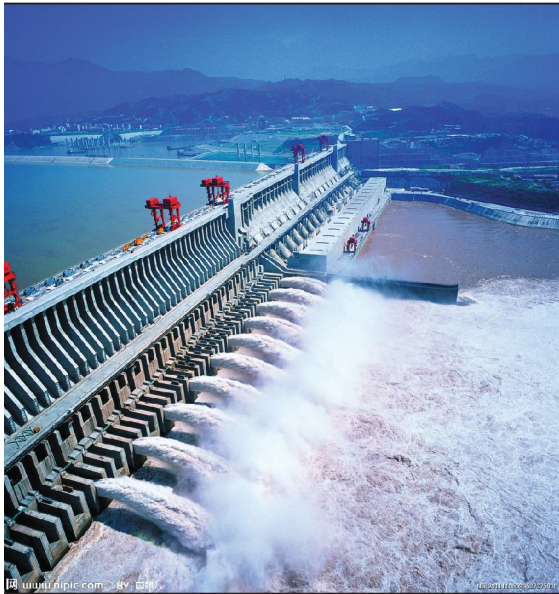
Արդյունաբերությունը բազմաճյուղ է:

Արդյունաբերության հիմքը վառելիքաէներգետիկական արդյունաբերությունն է:

1980-ական թթ. կեսերից **աձխի հանույթով** Չինաստանն աշխարհում գրավում է առաջին տեղը: Ածուխ արդյունահանվում է մեծ մասամբ երկրի հյուսիսում ու հյուսիս-արևելքում, որտեղ գտնվում են Ֆուշուն և այլ խոշոր հանքավայրերը:

Նավթի հանույթը Չինաստանում արագորեն աճում է և իր ծավալներով մոտավորապես հավասար է Իրանի հանույթին: Այդուհանդերձ, սեփական արդյունահանած նավթը երկրի շատ մեծ պահանջարկը չի բավարարում, և հարկադրաբար որոշ քանակով նավթ է ներկրվում Իրանից, իսկ առաջիկայում՝ կառուցվող նավթամուղով կներկրվի հարևան Ռուսաստանից: Նավթի սպառման ծավալով Չինաստանն աշխարհում գիջում է միան ԱՄՆ-ին:

«Երեք կիրճեր» ջրէկի ամբարտակը

«Երեք կիրճ» անվանումով այս էլեկտրակայանի կառուցումն սկսվել է 2003թ. և ավարտվել 2012թ.:

Սև մետաղաձուլությունը երկրում զարգանում է արագ տեմպերով: **Երկաթի** հանքաքարի արդյունահանմամբ, պողպատի ու թուջի ձուլմամբ Չինաստանն աշխարհում գրավում է առաջին տեղը: Մետաղաձուլական գործարանները տեղաբաշխված են **Հյուսիսային** և **Հյուսիսարևելյան Չինաստանում**:

Գունավոր մետաղաձուլությունն սկսել է արագ զարգանալ 1980-ական թթ. կեսերից: **Ալյումինի** ձուլման ծավալով Չինաստանն աշխարհում երրորդ պետությունն է: Չուլում են նաև պղինձ, ցինկ, կապար, վոլֆրամ և հատկապես

շատ՝ անագ (աշխարհում ճուլվող անագի ընդհանուր քանակի 1/4-ը): Խոշոր կենտրոններից են **Շենյանն** ու **Շանհայը**:

Մեքենաշինությունը Չինաստանում հիմնվել է 1950-ական թթ., և այդ հին ճյուղերի ձեռնարկությունները ներկայումս արդիականացվում են, իսկ գուգահեռաբար նաև հիմնադրվում են նորագույն ճյուղերի ձեռնարկություններ: Երկրում այժմ արտադրվում են ավտոմեքենաներ (18 մլն), նավեր, տրակտորներ և նույնիսկ տիեզերական հրթիռներ, ինքնաթիռներ, էլեկտրոնային բարդ սարքեր: Չինական ավտոմեքենաներն ու ավտոբուսները երթևեկում են Հայաստանի քաղաքներում, իսկ տրակտորներն ու գյուղատնտեսական մեքենաներն աշխատում են դաշտերում:

Ներկայումս **ռադիոընդունիչների** ու **գունավոր հեռուստացույցների, հեծանիվների, էլեկտրական խաղալիքների** արտադրությամբ Չինաստանն աշխարհում առաջինն է: Ճյուղի ձեռնարկությունները տեղաբաշխված են ամենուրեք:

Վերջին տասնամյակում **քիմիական** արդյունաբերությունը ևս արագ է զարգանում: Քիմիական որոշ արտադրատեսակների գծով Չինաստանն այժմ աշխարհի առաջատար երկրների շարքում է: Չինաստանն աշխարհում առաջին տեղում է նաև ցեմենտի արտադրության ծավալով:

Չինաստանի արդյունաբերության հին և գլխավոր ճյուղը **թեթև արդյունաբերությունն է: Բամբակե գործվածքների** արտադրության ծավալով երկիրն աշխարհում առաջինն է: Խոշորագույն կենտրոնը **Շանհայն է**: Վուշե գործվածքների արտադրության խոշորագույն կենտրոնը **Հարբինն է**: Մետաքսե գործվածքների արտադրությունը տեղաբաշխված է **Արևելյան և Հարավային Չինաստանի** նահանգներում:

Մսնդի արդյունաբերության կարևոր ճյուղերից է **շաքարի արտադրությունը**, որի արտադրանքը, թեկուզ շատ մեծ է, սակայն չի բավարարում երկրի բնակչության պահանջարկը: Տարբեր տեսակի **յուղերի** արտադրության ծավալով Չինաստանը զիջում է միայն ԱՄՆ-ին: Մսնդի արդյունաբերության առավել արագ զարգացող ճյուղը **ձկան պահածոների** արտադրությունն է, որով Չինաստանն զգալիորեն գերազանցում է աշխարհի ցանկացած երկրի:

Գյուղատնտեսությունը Չինաստանի տնտեսության ավանդաբար զարգացած ճյուղն է: Արտադրանքի ընդհանուր ծավալով Չինաստանի գյուղատնտեսությունն աշխարհում առաջինն է: Տնօրինելով աշխարհի հողերի 7 %-ը, Չինաստանի գյուղատնտեսությունը ոչ միայն բավարարում է աշխարհի բնակչության մոտ 20 %-ը կազմող բնակչությանը ու թեթև արդյունաբերության հումքի պահանջարկի մեծ մասը, այլև գյուղատնտեսական մթերքի որոշ քանակություն նույնիսկ արտահանում է:

Սակայն Չինաստանի գյուղատնտեսական արտադրանքի այդպիսի մեծ քանակը ձեռք է բերվել «թանկ գնով», մասամբ՝ շրջակա միջավայրի էկոլոգիական իրադրության վատթարացման հաշվին: Գյուղատնտեսության

համախառն արտադրանքն ավելացնելու նպատակով վերջին տարիներին օգտագործվել են թեք լանջերի բարակ շերտով՝ էրոզիայի ենթակա հողերը, չորացված լճերի տարածքը, գերազանցվել է արոտավայրերի միավոր տարածքի հաշվով անասունների թույլատրվող գլխաքանակը, աղտոտվել են ոռոգման ջրերը և այլն: Այդ ամենի պատճառով խախտվում է միջավայրի էկոլոգիական հավասարակշռությունը, ուստիև Չինաստանի գյուղատնտեսության արտադրանքի ծավալը մոտ ապագայում այլևս չի աճի, իսկ ավելի հեռավոր ապագայում՝ նույնիսկ կկրճատվի: Հետևաբար գյուղատնտեսության կայուն զարգացման ապահովման խնդիրը երկրի տնտեսական կարևորագույն հիմնախնդիրներից է:

Գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղը **բուսաբուծությունն է**: Մշակվող հողատարածությունը կազմում է երկրի տարածքի 15 %-ը:

Մշակվող հողատարածության 1/2-ը ոռոգվում է. այդ հողերը գտնվում են Մեծ ջրանցքի գոտում:

Բուսաբուծության առաջատար ճյուղը **հացահատիկային** տնտեսությունն է: Արտադրվող հացահատիկի կեսը բաժին է ընկնում **բրնձին**, իսկ մյուս կեսը՝ **ցորենին, եգիպտացորենին, գարուն, հնդկացորենին, գառլյանին**: Վերջին մի քանի տարում Չինաստանն իր բնակչության հացահատիկի պահանջարկը բավարարում է սեփական արտադրության հաշվին:

Բրնձի ցանքատարածությունները հիմնականում **Յանցզի գետի հովտում են**: Ցորեն և եգիպտացորեն մշակում են առավելապես **Մեծ Չինական հարթավայրում**:

Խոզերի գլխաքանակով Չինաստանը համաշխարհային առաջատարն է

ոչխարների և ուղտերի բուծումը:

Այծերի և ոչխարների գլխաքանակներով Չինաստանն աշխարհի առաջին, իսկ խոշոր եղջերավոր անասունների գլխաքանակով՝ երրորդ երկիրն է:

Տեխնիկական բույսերից աճեցվում է **բամբակենի**: Ցանքատարածությունների գերակշիռ մասը **Յանցզի** և **Հուանհե գետերի** հովիտներում է: Մշակում են նաև **թեյ, գետնանուշ, շաքարի ճակնդեղ, շաքարեղեգ, սոյա, ծխախոտ**: Մեծ դեր ունի և **այգեգործությունը**, հատկապես **ցիտրուսային պտուղների** մշակությունը երկրի հարավում: Հայաստանից ներկրած ծիրանենու տնկիների հիման վրա զարգանում է նաև ծիրանի մշակությունը:

Անասնապահությունը: Երկրի արևմտյան մասում գերակշռում է **խոշոր եղջերավոր անասունների, այծերի,**

Արևելյան՝ խիտ բնակեցված ու մեծ մասամբ հերկված հողատարածքներում անասնապահության դերը երկրորդական է: Այստեղ կարևոր ճյուղերից են **խոզաբուծությունն** ու **թռչնաբուծությունը**: **Խոզերի** գլխաքանակով Չինաստանն աշխարհում գրավում է առաջին տեղը: Այս երկրում է աշխարհի խոզերի գլխաքանակի (մոտ 1 մլրդ գլուխ) կեսը: Չինացիները շատ են սպառում թռչնի, հատկապես՝ սագի և բադի միս:

Վաղուց երկիրն աշխարհում առաջիններից էր **ձկնորսությամբ**: Վերջին տարիներին այդ ճյուղի արտադրության ծավալը կտրուկ ավելացավ՝, և այժմ Չինաստանն աշխարհում գրավում է առաջին տեղը՝ մյուս երկրներից շատ առաջ անցնելով:

Տրանսպորտը: Երկրի տրանսպորտի առավել կարևոր ճյուղը **երկաթուղայինն է**: Երկաթուղիների երկարությունը 60 հազ. կմ է, բայց խտությունը փոքր է ու անհավասարաչափ: Դա առավել խիտ է **Հյուսիսային** ու **Հյուսիսարևելյան Չինաստանում**: Կարևոր մայրուղիներից է **Գեղին ծովի** ափից մինչև **Ուրումչի** (երկրի հյուսիս-արևմուտքում) ձգվող երկաթուղին: Վերջերս Տիբեթում կառուցվեց աշխարհում ամենաբարձր երկաթուղին (որը տեղ-տեղ ծովի մակարդակից բարձր է 5500մ):

Ավտոմոբիլային տրանսպորտի ցանցը նման է երկաթուղայինին: Մեծ նշանակություն ունի **ներքին ջրային** տրանսպորտը: Զրային գլխավոր «գարկերակներն» են Յանցզի, Սիցզյան գետերն ու **Մեծ ջրանցքը**, որի երկարությունը մոտ 1900 կմ է: Վերջին ժամանակներս արագ զարգանում է նաև **ծովային** տրանսպորտը: Չինաստանի, ինչպես նաև ամբողջ աշխարհի խոշորագույն նավահանգիստներից մեկը կառուցված է Շանհայ քաղաքից 30 կմ հեռավորության վրա՝ արհեստական կղզում: Խոշոր նավահանգիստներ են նաև **Գալյանը**, **Ցինդանը**: Առավել խոշոր օդակայաններ կան **Բեյջին**, **Շանհայ** և **Գուանչժոու** քաղաքներում: Չինաստանում ամենատարածված տրանսպորտային միջոցը **հեծանիվն է**:

Չինաստանը ներկայումս արտահանում է ինչպես ավանդական արտահանության ապրանքներ՝ հագուստ, գործվածք և կոշիկ, այնպես էլ նոր ապրանքների տեսականի՝ **նավթամթերք**, **հեռուստացույցներ** և **ռադիոընդունիչներ**: Չինաստանի ներկրման մեջ գերակշռում են մեքենաները, պողպատը և այլ մետաղները, կաուչուկը, ցորենը, նավերը, անմշակ նավթը:

Առևտրական գլխավոր գործընկերներն են **ԱՄՆ-ը**, **Ճապոնիան**, **Կորեայի Հանրապետությունը**, **Սինգապուրը**, **Գերմանիան**, **Ռուսաստանը**: